

VASİF VAQİF OĞLU QURBANOV

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TÜRkiYƏ İLƏ
XARİCİ-İQTİSADI ƏLAQƏLƏRİNİN SƏMƏRƏLƏŞDİRİLMƏSİ
VƏ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ**

İxtisas: 5304.01 – İqtisadi fəaliyyət növləri

Iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ-2015

Dissertasiya işi İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutunda yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü,
iqtisad elmləri doktoru, professor

Ağasəlim Kərim oğlu Ələsgərov

Rəsmi opponətlər:

İqtisad elmləri doktoru,
professor Tərbiz Nəsib oğlu Əliyev

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Aydın Zabit oğlu Mirzəməmmədov

Aparıcı təşkilat: Azərbaycan Texniki Universiteti “Sənaye iqtisadiyyatı və menecment” kafedrası

Müdafiə “__11__” iyun 2015-ci il saat ____ də Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının nəznindəki D.02.141 Dissertasiya Şurasının iclasında olacaqdır.

Ünvan: AZ1010, Bakı şəhəri Azadlıq pr.34, ADNA

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “____” may 2015-ci il tarixində göndərilmişdir.

**B/D.02.141 Dissertasiya Şurasının
elmi katibi, t.e.d., professor**

Ə.M.Əliyev

İşin ümumi xarakteristikası

Mövzunun aktuallığı: Qloballaşan dünyada Azərbaycanın milli maraqları qorunmaqla öz bazarını qurmaq, mövcud iqtisadi potensiallarından səmərəli istifadə etmək ön plana çəkilməmişdir. Bu baxımdan, rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalı, xarici ticarət və beynəlxalq resursların mübadilə miqyaslarını genişləndirmək əsas vəzifələrindən birinə çevrilmişdir. Dünya iqtisadi sistemində baş verən prosesləri, əmtəə, kapital və işçi qüvvəsi axınının istiqamətləri və xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi respublikamızın strateji məqsədləri baxımından xarici iqtisadi əlaqələr sahəsində mövcud problemlərin aşkarlanmasına və həlli yollarının müəyyənləşdirilməsinə əsaslı təsir göstərir. Deməli, milli iqtisadiyyatımızın xarici-iqtisadi əlaqələrin müasir vəziyyətinin tədqiq olunması, qiymətləndirilməsi və onun təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətlərinin müəyyən edilməsi öz aktuallığını saxlayır. Milli inkişaf strategiyasının formalaşması xarici əlaqələrdə özünü əsaslı sürətdə göstərir. Əgər 2000-ci ildə Azərbaycan dünyanın 122 ölkəsi ilə xarici ticarət əlaqəsi aparmışdırsa, 2012-ci ildə onların sayı 156-ya çatmış və həmin dövrdə xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi 11,5 dəfə artmış, bu sahədə müsbət saldo əldə edilmişdir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyan Türkiyənin ölkəmizlə ikitərəfli iqtisadi əlaqələri möhkəm hüququ zəmin üzərində qurulmuşdur. İki ölkə arasında iqtisadi sahədə imzalanmış çoxsaylı sənədlərin içərisində uzun müddətli ticarət – iqtisadi əməkdaşlıq proqramı və icra planı mühüm yer tutur. Onun uğurlu icrası nəticəsində 2005-2012-ci illərdə Azərbaycan-Türkiyə xarici ticarət dövriyyəsi 3,6 dəfə, idxal 4,86 dəfə, ixrac 2,2 dəfə artmışdır. Türkiyə Azərbaycanda həyata keçirilən bir çox Beynəlxalq layihələrin iştirakçısı və icraçısıdır. Son illər iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələr yeni keyfiyyət müstəvisinə keçmişdir. Ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə işlənib hazırlanan və onun layiqli davamçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin yorulmaz səyi nəticəsində, yeni müstəvidə həyata keçirilən Neft Strategiyası çərçivəsində reallaşan Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum, TANAP, TAP neft-qaz boru kəmərləri, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, «Petkim» neft-kimya

kompleksinin inşası üzrə beynəlxalq layihələri ölkələrarası iqtisadi münasibətlərin uzunmüddətli və qırılmaz miqyasından xəbər verir. Bununla belə, Türkiyənin Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrində müəyyən çatışmamazlıqlar vardır. Belə ki, iki ölkə arasında idxal və ixracın həcmində kəskin fərqlər vardır. Təhlil göstərir ki, 2012-ci ildə Türkiyədən Azərbaycana 62 qrup üzrə 1520,4 mln.dollar həcmində məhsul gətirilmiş, ölkəmizdən ixrac edilən məhsul qruplarının sayı - 12, həcmi isə – 600 mln. dollar təşkil etmişdir.

Nəticədə idxalın ixracı ötmə əmsalı 2005-ci ildə 1.13; 2011-ci ildə – 2,85; 2012-ci ildə isə 2,53 həddində olmuşdur. Azərbaycanın Türkiyənin də daxil olduğu İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı ilə xarici ticarət əlaqələrinin ixrac prosesindəki xüsusi çəkisi ildən - ilə azalır. Azərbaycanda Türkiyəni təmsil edən xarici və müştərək müəssisələr qeyri-bərabər yerləşdirilmiş və onların böyük əksəriyyəti xidmət sferasında cəmlənmişdir. Deməli, ölkələrarası əlaqələrin daha da təkmilləşdirilməsi üçün elmi cəhətdən əsaslandırılmış təklif və tövsiyələrin işlənib hazırlanması tələb olunur.

Problemin öyrənilmə səviyyəsi. Beynəlxalq müstəvidə xarici iqtisadi əlaqələr sistemi və onun problemləri, dinamikasının xüsusiyyətləri, təmayüllərinin öyrənilməsi daim iqtisadçıların maraq dairəsində olmuşdur. İlk dəfə sislemli şəkildə xarici iqtisadi münasibətlərin nəzəri-metodoloji əsasları A.Smit, D. Rikardo, C.Mill, J.B.Sey, C.Keyns və digərlərinin tədqiqatlarında araşdırılmış və müxtəlif yanaşmalar nəticəsində fərqli təlimlər yaranmışdır. Sonrakı mərhələdə zamanın tələblərinə uyğun olaraq rus alimləri A.S. Bulatov, V.K.Lomakin, N.N.Liventsev, Y.İ.Şurkalın, N.S.Tsipina, K.A.Semyonov, Y.İ. Şerbanin, R.İ. Xasbulatov, V.Y. Rıbalkin və s. tərəfindən aparılan tədqiqatlar mövcud konsepsiyaların daha da təkmilləşdirilməsinə böyük töhvə vermişdir.

Azərbaycanda xarici-iqtisadi əlaqələrin formalaşması və inkişaf etdirilməsinin müxtəlif aspektləri: Z.Ə. Səmədzadə, A.K.Ələsgərov, Ş.Q.Hacıyev, A.A.Şəkəreliyev, R.T. Həsənov, Ş.S. Qafarov, Q.B. Rüsmtəmbəyov, T.N.Əliyev, D.Ə. Vəliyev, G.Ə. Gənciyev, Y.V.Əlibəyov, Z.S.Məmmədov, Ə.B.Sarıyev, G.X.Səmədova, türk

alimlərindən İ.S.Barıtçugil, H.A.Mizrah, E.H. Ayhan, G.H. Leman, A.H.Erdal tərəfindən tədqiq olunmuş əsərlər yazılmışdır.

Son illər AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutunda, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində xarici-iqtisadi fəaliyyətin strategiyası və onun problemlərinin tədqiqi istiqamətində bir sıra dissertasiyalar müdafiə edilmiş , məqalə və əsərlər yazılmışdır .

Azərbaycanın ayrı-ayrı xarici ölkələrlə, iqtisadi birliklərlə ticarət əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi son illər beynəlxalq və respublika əhəmiyyətli elmi-praktiki konfranslarda müzakirə edilmiş, müvafiq prioritetlər müəyyən olunmuşdur.

Aparılan elmi-tədqiqat işlərinin, yazılmış monoqrafiya və məqalələrin əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirməklə yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan-Türkiyə xarici iqtisadi əlaqələrinin səmərələşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi, o cümlədən ixrac potensialının, qeyri-neft sektoruna investisiya qoyuluşu imkanlarının artırılması üzrə sistemli yaşamağa əsaslanan tədqiqatın aparılması zərurəti yaranmışdır.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Dissertasiya işinin əsas məqsədi bazar münasibətlərinin formalaşdığı və beynəlxalq integrasiya prosesinin dərinləşdiyi şəraitdə Azərbaycanın Türkiyə ilə xarici-iqtisadi əlaqələrinin səmərələşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi istiqamətində elmi cəhətdən əsaslandırılmış təklif və tövsiyələr işləyib hazırlamaqdan ibarətdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün tədqiqat işində aşağıdakı vəzifələr qarşıya qoyulmuş və məntiqi ardıcılıqla araşdırılmışdır:

- Qloballaşma şəraitində xarici-iqtisadi əlaqələrin müasir formaları, metodları və başlıca prinsiplərini nəzəri cəhətdən tədqiq etmək;

- Xarici – iqtisadi əlaqələrin səmərəliliyini xarakterizə edən göstəricilər sistemini formalaşdırmaq, ölkələrarası əlaqələrin inkişafının dövlət tənzimlənməsi istiqamətlərini müəyyən etmək;

- Azərbaycan – Türkiyə xarici-iqtisadi əlaqələrinin təşkilinin mövcud vəziyyətini qiymətləndirmək və ehtiyat imkanlarını aşkara çıxarmaq;

- Ölkələrarası xarici ticarət əlaqələri sahəsində potensial imkanları aşkara çıxarmaq;

-Azərbaycanın qeyri - neft sektorunun inkişafında türk şirkətlərinin fəaliyyətinin genişləndirilməsi üzrə təklif və tövsiyələr işləyib hazırlamaq.

Tədqiqatın obyektini – Azərbaycan - Türkiyə xarici-iqtisadi əlaqələri təşkil edir.

Tədqiqatın predmeti – Respublikamızın Türkiyə ilə xarici-iqtisadi əlaqələrinin səmərələşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi istiqamətləridir.

Tədqiqatın nəzəri – metodoloji əsasını iqtisadçı alimlərin tədqiqatlarının nəticələri, müasir iqtisadi nəzəriyyənin əsas müddəaları, Azərbaycan Respublikasının Qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərman və sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin qərarları, Azərbaycanla Türkiyə arasında imzalanmış sazişlər, mövzuya dair müvafiq dövlət proqramları təşkil edir. Tədqiqat prosesində statistik qruplaşdırma, müqayisəli iqtisadi təhlil, sistemli yanaşma üsullarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazasını – Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin, Dövlət Neft Şirkətinin, Azərbaycan –Türkiyə İşadamları Birliyinin, Beynəlxalq Ticarət Palatasının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Türkiyə-Azərbaycan xarici və müştərək müəssisələrin uçot və hesabatları təşkil edir. Bunlarla yanaşı iki ölkənin kütləvi informasiya vasitələrinin, dövrü mətbuatın (qəzet və jurnal məqalələrindən), internet məlumatlarından da geniş istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- xarici – iqtisadi əlaqələrin səmərələşdirilməsinin nəzəri-metodoloji əsasları araşdırılmış və bu sahədə mövcud olan nəzəri yanaşmalar sistemləşdirilmişdir;

- xarici-iqtisadi münasibətlər sistemində Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin qiymətləndirilməsinə kompleks yanaşılmışdır;

- Azərbaycan - Türkiyə xarici-iqtisadi əlaqələrinin səmərələşdirilməsi üçün mövcud problemlər aşkar edilmiş və onların həlli yolları müəyyən olunmuşdur;

- BİƏ-nin iştirakçıları və formalarının təşkilinin prinsipial sxemi işlənmişdir;

-Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişafı üzrə Azərbaycan - Türkiyə əməkdaşlığı çərçivəsində əməli təkliflər verilmiş və istiqamətlər müəyyən edilmişdir;

-Azərbaycan və Türkiyə arasında xarici-iqtisadi əlaqələrin səmərələşdirilməsi istiqamətləri göstərilmişdir.

Tədqiqat işinin təcrübi əhəmiyyəti. Dissertasiya işinin əsas müddəaları, alınmış nəticələr, irəli sürülən təklif və tövsiyələr respublikamızın ixrac strategiyasının hazırlanmasında, beynəlxalq layihələrin icrası prosesində, regionların sosial-iqtisadi inkişafı və iqtisadi fəaliyyət sahələrinin innovasiya və diversifikasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi üzrə dövlət proqramlarının həyata keçirilməsində, məqsədli investisiya layihələrinin hazırlanmasında, müştərək müəssisələrin təşkili və idarə edilməsində, onların strukturunun təkmilləşdirilməsində, ölkələrarası iqtisadi əlaqələrin tənzimlənməsində, eləcə də müvafiq elmi tədqiqatlarda, ali məktəblərdə «Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər», «Dünya iqtisadiyyatı», «XİF-in idarə edilməsi» fənlərinin tədrisində istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın aprobasiyası və nəticələrin tətbiqi. Tədqiqat işinin ayrı-ayrı müddəaları, işlənib hazırlanan təklif və tövsiyələr «Azərbaycanda yüksək texnologiyaların texniki-iqtisadi problemləri» mövzusunda keçirilən Respublika Elmi konfransın materiallarında (Bakı-2013), eləcə də AAK-ın tövsiyə etdiyi elmi jurnallarda çap edilmişdir. Tədqiqat zamanı əldə edilən nəticələr AMEA-nın Elmi İnnovasiyalar Mərkəzinə təqdim olunmuş və onların tətbiqinin mümkünlüyü haqqında müvafiq arayış alınmışdır (Arayış № k/b -37, « 10 » fevral 2015).

İşin həcmi və quruluşu. Dissertasiya giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflərdən, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiya 12 şəkil və sxem, 22 cədvəl əks olunmuş 156 səhifəni əhatə edir.

TƏDQİQATIN ƏSAS MƏZMUNU

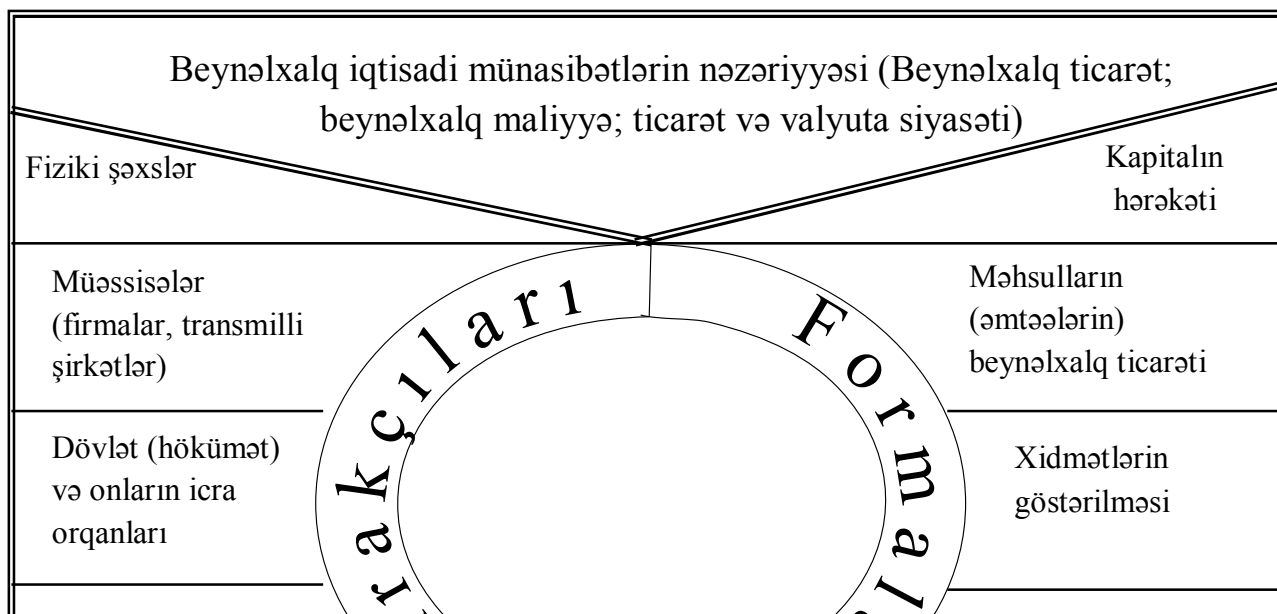
Girişdə mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, problemin öyrənilmə səviyyəsi, tədqiqatın məqsədi və vəzifələri, obyektı və predmeti, nəzəri və metodoloji əsasları, informasiya bazası, tədqiqat üsulları göstərilir, işin elmi yeniliyi, təcrübəvi əhəmiyyəti və aprobeasiyası şərh edilir.

Dissertasiyanın **«Qloballaşma şəraitində xarici iqtisadi əlaqələrin formalaşmasının nəzəri-metodoloji əsasları»** adlı birinci fəslində respublikamızın və xarici ölkə alimlərinin tədqiq edilən problemə dair əsərlərinin öyrənilib ümumiləşdirilməsi əsasında xarici-iqtisadi əlaqələrin müasir formaları, metodları, başlıca prinsipləri, inkişaf istiqamətləri və səmərəliliyini xarakterizə edən göstəricilər sistemi işlənilmiş, xarici-iqtisadi əlaqələrin inkişafının dövlət tənzimlənməsinin nəzəri-metodoloji aspektləri tədqiq edilmişdir.

Xarici iqtisadi əlaqələrin formalaşması özünün tarixi inkişaf yolunu keçmişdir. Klassik siyasi-iqtisadi məktəbin görkəmli nümayəndəsi A. Smit 1776-cı ildə nəşr etdirdiyi «Xalqların sərvətinin təbiəti və səbəbləri haqqında» tədqiqat əsərində dünyanın sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkəsi sayılan İngiltərədə hökm sürən himayədar merkantalist xarici ticarət siyasətini kəskin tənqid etmiş, beynəlxalq ticarət azadlığını tərənnüm etmiş və faktiki dəlillərlə onu sübut etmişdir. Digər ingilis

iqtişadçısı D.Rikardo «Siyasi iqtisadın və vergi qoyulmasının əsasları» (1817-ci il) adlı əsərində İngiltərədə hökm sürən xarici ticarət siyasətini təhlil etməklə yanaşı, həm də bu münasibətlərin sonrakı inkişafı üçün zəruri amil rolunu oynayan «nisbi xərclər nəzəriyyəsini» irəli sürmüşdür. BİM -in iqtisadi əsasının öyrənilməsində Xekşer Olin, Pozner, Porter, C.S.Mil, V.Leontyev və s. təlimlərin də böyük rolu olmuşdur. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər problemləri ilə məşğul olan alim və mütəxəssislərin fikrincə, Beynəlxalq İqtisadi münasibətlərin 80%-i beynəlxalq ticarətin payına düşür.

Qloballaşma Azərbaycanın öz milli bazarını qorumağı, mövcud iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etməyi ön plana çəkir. Hazırda Azərbaycan iqtisadiyyatında xarici iqtisadi əlaqələrdən əldə edilən vəsaitin xüsusi çəkisi yüksəkdir. 2013-cü ildə ölkədə ÜDM-in 57%-i ixracın hesabına formalaşmışdır. Xarici ticarət dövryyəsinin ÜDM-ə nisbəti 75,4% təşkil etmişdir. Deməli, ölkədə iqtisadi artımın əsasını xarici iqtisadi əlaqələr təşkil edir. Son illər onun formalarının və iştirakçıların sayı artır, strukturu mürəkkəbləşir və təkmilləşir. Müasir şəraitdə BİƏ-də kapitalın hərəkəti, məhsulların və xidmətlərin beynəlxalq ticarəti, valyuta-kredit münasibətləri, müştərək əməkdaşlıq, iş qüvvəsinin miqrasiyası, texnologiyaların mübadiləsi daha çox yayılmışdır. BİƏ-nin iştirakçılarını transmilli şirkətlər, qeyri-kommersiya və beynəlxalq təşkilatlar, icra orqanları təşkil edir. Onların fəaliyyəti beynəlxalq əmək bölgüsü və istehsal amillərinin qarşılıqlı əlaqəsi və tamlığı şəraitində səmərəli olur. İşdə həmin əlaqənin iştirakçıları və formalarının təşkilinin fərqli prinsipial sxemi verilmişdir (şəkil 1).

Şəkil 1. Beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin iştirakçıları və formalarının
təşkilinin prinsipial sxemi

Sxemdə göstərilən forma və amillərin mahiyyəti və məzmunu açıqlanmış, onların ölkəmizdə tətbiqinin vəziyyətinə qiymət verilmiş, bu sahədə mövcud problemlərin həlli yolları göstərilmişdir. Bazar iqtisadiyyatının hakim olduğu dünyada ölkələrarası əlaqələr: transmilli strukturlar, korporasiyalar, müəssisələrin xarici filialları, banklar, xidmət sahələri, beynəlxalq kommunikasiya xətləri, infrastruktur, beynəlxalq təşkilatlar, müəssisələr, idarələr və s. formalarında həyata keçirilir. Əgər bu cür təşkilati-funksional strukturlara diqqətlə nəzər yetirsək, onların daxili ünsürlərinin təkrarlandığı müşahidə olunur.

Bu təşkilati strukturların hər biri təsərrüfat özəyi kimi, digər subyektlərlə əlaqədə, fəaliyyətin iqtisadi mühitinə görə fərqlənirlər. Lakin eyni zamanda bunların köməyi ilə yeni strukturlar da yaratmaq mümkündür. Onların arasında innovasiya yönümlü iqtisadiyyata təkan verən maliyyə-sənaye qrupları və Transmilli Şirkətlərin rolu danılmazdır. Odur ki, respublikamızda mütərəqqi menecment formalarının təşkilinə zəruri ehtiyac vardır. Dünya iqtisadiyyatının qloballaşması şəraitində ölkələr açıq iqtisadiyyat modelinə keçərək öz milli sosial-iqtisadi maraqları ilə dünyada baş verən proses və meyillərdə iştiraklarını genişləndirirlər.

İqtisadçı alimlər David Yum, Adam Smit, David Rikardo, Con Styuart Mill ölkələrarası mübadilənin, ölkədə iqtisadi inkişafın və həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi yollarından birinin xarici ticarət olduğunu sübut etmişlər. Nobel mükafatı laureatları P.Samuelson, V.Leontev, Ulis də müasir ticarət nəzəriyyələrinə öz töhfələrini verərək onun iqtisadi inkişafda əhəmiyyətini göstərirlər. XX-ci əsrin ortalarından başlayaraq, xarici ticarət və iqtisadi artım arasında birbaşa əlaqəni sübut edən empirik araşdırmalar daha da geniş yayılıb. Keçən əsrin 60-70-ci illərində ixracıya yönümlü iqtisadi artım modellərinin tam əksəriyyətində ixrac ilə ÜDM arasında empirik əlaqələrin olması, adambaşına düşən milli gəlir ilə ixrac arasında birbaşa əlaqənin mövcudluğu, Ümumi Milli gəlirin orta illik real artımı ilə emal sənayesi məhsullarının ixracının orta illik real artımı arasında pozitiv əlaqənin olduğu sübuta yetirilmişdir. Anne Krugerin araşdırmalarına görə, ixracdan daxil olan gəlirlərin 1% artması ÜDM-in təqribən 0,11% artmasına gətirib çıxarır. Tədqiqatlar göstərir ki, beynəlxalq ticarətin son iki əsr ərzində artım tempi ÜDM-in artım tempini qabaqlayır və ÜDM-in əsas hissəsi global kapital bazarına inteqrasiya olunmuş ölkələrdə istehsal olunur.

Respublika alimlərinin həmin məsələlərə dair fikirləri işdə araşdırılmış və belə qənaətə gəlinmişdir ki, ölkənin iqtisadi inkişafına təsir edən xarici iqtisadi amillər aşağıdakılardır:

1) xarici ticarətin həcmının artması; 2) xidmətlər ticarətinin, xüsusilə nəqliyyat daşımaqlarının artması; 3) turizm gəlirləri; 4) miqrantların xarici ölkələrdən göndərdiyi pul vəsaitləri; 5) xarici investisiya qoyuluşları; 6) manatın xarici valyutalara, xüsusilə ABŞ dolları və avroya nisbətə məzənnəsinin dəyişməsi.

Göstərmək lazımdır ki, Azərbaycan həmin amilləri nəzərə almaqla iqtisadi inkişaf modelini tərkibində sürətli innovativ inteqrasiya olunmaq məsələsinə üstünlük vermişdir. Yaxın gələcəkdə qarşıda duran hədəf ölkəmizdə hərtərəfli inkişafı təmin etməklə, inkişaf etmiş ölkələr səviyyəsinə çatmaqdır. Qeyd edilən amillər və həyata keçiriləcək prioritetlər çərçivəsində XİƏ-nin əsas inkişaf istiqamətləri və onun səmərəliliyini xarakterizə edən göstəricilər sistemi sxem şəklində tərtib edilmiş,

Beynəlxalq əmək bölgüsünün (BƏB) nəzəri əsasları klassiklərin yanaşmalarına uyğun araşdırılmış və qeyd edilir ki, Azərbaycanın BƏB-də iştirak istiqaməti elm tutumlu məhsulların istehsalı və satışına söykənməlidir.

BİƏ-nin əsas istiqamətlərindən biri də – XX əsrdə təşəkkül tapmış beynəlxalq iqtisadi integrasiyadır (Bİİ). O, müxtəlif ölkələrin iqtisadiyyatının yaxınlaşmasına və qarşılıqlı əlaqələrinin gücləndirilməsinə, iqtisadiyyatın, elmin və texnikanın əsas sahələrində irimiqyaslı əlaqələrin genişləndirilməsinə və dərinləşdirilməsinə, qarşılıqlı ticarətin inkişafına yönəldilmiş əmək bölgüsü sistemidir. Dissertasiyada Bİİ-nin əhəmiyyəti, onu şərtləşdirən amillər ətraflı tədqiq edilmiş, istehsalın beynəlxalq kooperasiyasının səmərəli təşkili yolları göstərilmiş, XİƏ-nin inkişaf istiqamətlərindən biri olan beynəlxalq turizmin iqtisadi inkişafa təsiri ətraflı araşdırılmışdır. Bu zaman XİƏ-nin genişləndirilməsində yarmarkaların, humanitar forumların rolu və əhəmiyyəti göstərilmiş, onun inkişafının dövlət tənzimlənməsi məsələləri tədqiq olunmuşdur.

Bütünlükdə XİƏ beynəlxalq hüquq normaları əsasında həyata keçirilir və ölkələrin beynəlxalq arenada iştirakı material, əmək, maliyyə və təbii resursları, beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə iştirakını səfərbər etmişdir. Odur ki, XİƏ-nin tənzimlənməsi üçün dövlətin, müvafiq siyasəti formalaşdırılmalı, həmin siyasətin strateji və prioritet istiqamətləri müəyyən edilməlidir. Bizim fikrimizcə, qloballaşma şəraitində dövlət ilk növbədə öz inteqral məqsədlərini – iqtisadi müstəqilliyin qorunması və təhlükəsizliyin təmin olunmasına, milli iqtisadiyyatın inkişafının stimullaşdırılmasına və dünya iqtisadi sistemində səmərəli inteqrasiyanın təmin edilməsinə yönəltməli, həmin məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün vəzifələrin və siyasətin müəyyən edilib formalaşmasına, onların həyata keçirilməsinə yönəltməlidir.

XİF-in dövlət tənzimlənməsi bir neçə mühüm iqtisadi proseslərin tənzimlənməsinin səmərəli təşkilinə söykənir: xarici ticarət siyasəti, maliyyə kredit, valyuta və tədiyyə balansı idxal - ixrac, valyuta ehtiyatlarının idarə olunması və xarici kreditlərin institutsional tənzimlənməsi siyasəti.

Müasir qloballaşan dünya təsərrüfatı sistemində BİƏ-nin strateji əhəmiyyətə malik bir neçə istiqamətlərdə fəaliyyətin təşkili öz aktuallığını saxlamaqdadır. Bu baxımdan Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün aktual istiqamətləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıq, maliyyə, bank və ixtisaslaşmış qurumlarla əlaqələrin gücləndirilməsi və onlarda təmsilçilik;
2. İnkişaf etmiş ölkələrlə əməkdaşlığa üstünlük verilməsi;
3. İnnovasiya infrastrukturunun ölkənin bütün ərazisində yaradılması;
4. Regionların birbaşa iqtisadi əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi.

Həmin istiqamətlərin həyata keçirilməsi isə, öz növbəsində, ölkələrarası normativ-hüquqi bazanın formalaşması və təkmilləşdirilməsini tələb edir. Bu baxımdan, Azərbaycan-Türkiyə sosial-iqtisadi, ticarət, hərbi və digər istiqamətlərdə əməkdaşlığın inkişafı üçün möhkəm hüquqi baza yaradılmış və 200-dən çox müxtəlif müqavilə, saziş, razılaşma, bəyanat, memorandum imzalanaraq, icra müstəvisinə keçirilmişdir. İşdə iki ölkə arasında imzalanmış bir sıra hüquqi-tənzimləyici sənədlərin xroniki ardıcılığı göstərilmiş, hüquqi şəxs statusunda Azərbaycanda fəaliyyət göstərən türk şirkətlərinin və firmaların xarakterik xüsusiyyətləri açıqlanmış, enerji sahəsində əlaqələrin əhəmiyyəti qeyd olunmuşdur.

Dissertasiyanın «**Azərbaycan-Türkiyə xarici iqtisadi əlaqələrinin təşkilinin mövcud vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi**» adlı ikinci fəslində çoxillik statistik məlumatlar əsasında ölkələrarası idxal-ixrac əməliyyatlarının formalaşması, enerji və nəqliyyat sahəsində əməkdaşlığın mövcud vəziyyəti, eləcə də istehsalın kooperasiyasının təşkilinin vəziyyəti təhlil edilib qiymətləndirilmiş və müvafiq ehtiyat imkanları aşkara çıxarılmışdır.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyan ilk ölkə məhz Türkiyə olmuş və ikitərəfli iqtisadi əlaqələr möhkəm hüquqi baza üzərində qurulmuş, respublikamızın xarici ticarət və sosial-iqtisadi inkişafında Türkiyənin yeri və rolu yüksəkdir. Türkiyə Azərbaycanda həyata keçirilən bir çox beynəlxalq layihələrin iştirakçısı və icraçısıdır. Artıq, Azərbaycanın Türkiyə ilə xarici ticarət və iqtisadi əlaqələri yeni keyfiyyət

müstəvisinə keçmişdir. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi məlumatlarına görə, 1995-2000-ci illər ərzində Azərbaycanla Türkiyə arasında xarici ticarət dövriyyəsinin 42,4% azaldığı halda, 2000-2005-ci illərdə onun həcmi 2,5 dəfə; 2010-2012-ci illərdə isə 2,25 dəfə artmışdır. İki ölkə arasında ticarət dövriyyəsinin yüksələn xəttlə artması 2006-cı ildən başlamış, dünyada iqtisadi böhranın hökm sürdüyü illərdə ticarət dövriyyəsi nisbətən azalsa da, 2011-ci ildə onun həcmi 2006-cı ilə nisbətən 2,3 dəfə artmış, 2012-ci ildə isə 2011-ci ilə nisbətən 20,6% çoxalmışdır. Təhlilin əhatə etdiyi 18 il ərzində iki ölkə arasında idxalın həcmi 10,8 dəfə ; ixracın həcmi isə cəmi 2,34 dəfə çoxalmışdır. Elə buna görə də, əgər 1995-ci ildə ölkələrarası ticarət dövriyyəsində idxalın xüsusi çəkisi 34,8%, ixrac isə -65,2% olmuşdursa, 2000-ci ildə müvafiq olaraq – 55,1% və 44,9%; 2010-cu ildə-81,8% və 18,2%; 2011-ci ildə -74,1% və 25,9%; 2012-ci ildə isə 71,7% və 28,3% təşkil etmişdir. Nəticədə, 1995-2000-ci illərdə xarici ticarət dövriyyəsində idxal mütləq üstünlüyə malik olmuşdursa, 2010-2012-ci illərdə nisbət ixracın xeyrinə dəyişmişdir (cədvəl 1).

Cədvəl 1

Azərbaycanla Türkiyə arasında xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi və quruluşu

İllər	Xarici ticarət dövriyyəsi milyn. dollar	O cümlədən		Xarici çəkisi (%-lə)	
		İdxalın həcmi	İxracın həcmi	İdxal	İxrac
1995	404,9	140,5	264,4	34,8	65,2
1996	606,3	216,3	390,0	35,7	64,3
1997	221,0	179,7	41,3	81,3	18,7
1998	355,5	219,7	135,8	61,8	38,2
1999	833,0	142,9	690,1	17,2	82,8
2000	233,4	128,5	104,9	55,1	44,9
2001	215,6	148,2	67,4	68,7	31,3
2002	239,6	156,2	83,4	65,2	34,8
2003	302,3	195,3	107,0	64,6	35,4
2004	407,6	225,0	182,6	55,2	44,8

2005		588,9	313,0	275,9	53,1	46,9
2006		773,2	385,0	388,1	49,8	50,2
2007		1680,9	624,6	1056,3	37,2	62,8
2008		1433,3	807,2	626,2	56,3	43,7
2009		1014,5	906,9	107,6	89,4	10,6
2010		942,3	771,4	170,9	81,8	18,2
2011		1758,2	1302,4	455,8	74,1	25,9
2012		2120,4	1520,4	600,0	71,7	28,3
Artım tempi ilə (%-lə)	1995-2000-ci illərdə	57,6	91,5	39,7	+20,3	-20,3
	2000-2005-ci illərdə	2,5 dəfə	2,4 dəfə	2,6 dəfə	-2,0	+2,0
	2010-2012-ci illərdə	2,25 dəfə	197,1	3.5 dəfə	-10,1	+10,1
*) Cədvəl ARDSK-ın 1995-2012-ci illər üzrə «Azərbaycanın xarici ticarəti» statistik məcmuələrinin məlumatları əsasında tərtib edilib hesablanmışdır.						

Araşdırmalar göstərir ki, 2000-ci ildə Türkiyədən Azərbaycana 781; 2010-cu ildə – 2450 ; 2011-ci ildə - 2531 və 2012-ci ildə 2748 adda məhsul gətirilmişdirsə, həmin dövrdə müvafiq olaraq: 168 ; 140; 159 və 170 adda məhsul ixrac edilmişdir.

Azərbaycan -Türkiyə XIƏ-ni xarakterizə edən göstəricilər 2 sayılı cədvəldə əks etdirilmişdir.

Cədvəl 2
Azərbaycan - Türkiyə xarici-iqtisadi əlaqələrini xarakterizə edən əsas göstəricilər *)

Göstəricilər	İ l l ə r					2010 ci ilə
	2005	2009	2010	2011	2012	
Xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi, milyon dollar	589,0	1014,6	942,4	1758,2	2120,4	1
Xarici ticarət dövriyyəsində xüsusi çəkisi, faizlə	6,9	4,9	3,4	4,8	6,3	
Xarici ticarət dövriyyəsində tutduğu yer	3	6	7	5	4	
İdxalın həcmi, milyon dollar	313,0	907,0	771,4	1302,4	1520,4	2,
İdxaldakı xüsusi çəkisi, faizlə	7,4	14,8	11,7	13,4	15,8	
İdxal tərəfdaşları arasında tutduğu yer	4	2	2	2	2	
İxracın həcmi, milyon dollar	276,0	107,6	170,9	455,8	600,0	
İxracdakı xüsusi çəkisi, faizlə	6,3	0,7	0,8	1,7	2,5	
İxrac tərəfdaşları arasında tutduğu yer	4	22	22	13	11	
Xarici ticarət saldosu	-37	-799,2	-600,5	-846,6	-920,4	16
İdxal edilən məhsul qruplarının sayı, ədəd	60	71	68	56	62	1
İxrac edilən məhsul qruplarının sayı, əd	14	10	13	15	12	
İxracın idxalı ötmə əmsalı	0,88	0,12	0,22	0,35	0,39	
İdxalın ixracı ötmə əmsalı	1,13	8,4	4,5	2,85	2,53	4,
*) Cədvəl AR DSK-ın "Azərbaycanın xarici ticarəti" və "Azərbaycan rəqəmlərdə" Statistik məcmuələrinin məlumatları hesablanmışdır.						

Cədvəldən göründüyü kimi, iki ölkə arasında xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi təhlilin əhatə etdiyi dövrdə yüksələn xəttlə artaraq 2005-ci ildə 589 mlyn. dollar , 2012-ci ildə 2120,4 mlyn.dollara çatmış və yaxud 3,6 dəfə artmışdır. Həmin dövrdə idxalın həcmi 4,86 dəfə, ixracın həcmi isə 2,2 dəfə artmış, 2006- 2007-cı illərdə müsbət saldo təmin edildiyi halda, bütün sonrakı illərdə mənfi xarici ticarət saldosu artıb-azalan xəttlə dəyişmişdir. 2005-ci ildə mənfi xarici ticarət saldosu 37 mlyn. dollar , 2008-ci ildə onun məbləği 181,0 mlyn. dollar, 2010-cu ildə -600,5 ; 2012-ci ildə -920,4 mlyn. dollar təşkil etmişdir. Təhlilin əhatə etdiyi dövrdə idxal edilən məhsul qruplarının sayı artıb-azalan xəttlə dəyişmiş və onların orta illik sayı 64, ixrac edilən məhsul qruplarının sayı isə -12 olmuşdur. Nəticədə, idxal-ixrac edilən məhsulların sayı arasındakı nisbət fərqi 5.3 dəfə aşağı olmuşdur. Ayrı-ayrı illərdə (2009-2010) idxalın ixracı ötmə əmsalı daha yüksək olmuşdur. Əgər 2005-ci ildə həmin göstəricinin həddi 1,13 dəfə olmuşdursa, 2007-ci ildə onun səviyyəsi 0,59 enmiş; 2009-cu ildə kəskin artaraq -8,4 dəfə; 2010-cu ildə-4,5 dəfə; 2011-ci ildə 2,85 dəfə; 2012-ci ildə isə -2,53 dəfə olmuşdur. Təhlil dövründə iki ölkə arasında həyata keçirilən ticarət dövriyyəsində ixracın idxalı ötmə əmsalı 2006-cı ildə 1,01 və 2007-ci ildə 1,69 dəfə olduğu halda, sonrakı illərdə bu fərq kəskin azalaraq 2009-cu ildə 0,12; 2010-cu ildə 0,22; 2012-ci ildə isə - 0,39 dəfə olmuşdur.

Ölkə qrupları üzrə Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrinə qiymət verərkən aydın olur ki, təkcə 2005-2012-ci illər ərzində Azərbaycanın MDB ölkələri ilə idxal dövriyyəsi 169,4%, Avropa İttifaqı ölkələri üzrə -2,1 dəfə; İslam Konfransı təşkilatları üzrə -2,5 dəfə; İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf təşkilatları üzrə 2,9 dəfə artmışdır, ixracın dövriyyəsi isə müvafiq olaraq: 179,6%; 4,9 dəfə ; 4,4 dəfə və 5,6 dəfə artmışdır.

Araşdırmalar göstərir ki, idxal və ixracın tərkibində Türkiyə də daxil olan İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf təşkilatının (İƏİT) xüsusi çəkisi yüksəkdir. Belə ki, həmin qrupun 2005-ci ildə idxaldakı xüsusi çəkisi 44.9%, ixracda isə – 52,7% olduğu halda, 2012-ci ildə həmin nisbət müvafiq olaraq: 56.4 % və 53,4 % olmuşdur. Burada İƏİT qrup ölkələrlə Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrinin quruluşu ətraflı

araşdırılmış və belə qənaətə gəlinmişdir ki, Azərbaycanın Türkiyə ilə ixrac əməliyyatlarının səmərələşdirilməsi istiqamətində kompleks tədbirlərin işlənilməsi və həyata keçirilməsinə ehtiyac vardır. Bu məqsədlə ilk növbədə ixracın strukturu təkmilləşdirilməli, onun həcmi, məhsulların sayı qeyri-neft sektorunda istehsal ediləcək, rəqabətə davamlı yeni məhsulların hesabına təmin edilməlidir. Azərbaycanın iqlim şəraiti, təbii sərvətləri, kadr potensialı, iqtisadi inkişaf modelinin imkanları bu gün xaricdən baha qiymətə gətirilən çoxsaylı ərzaq, qeyri-ərzaq, texniki təyinatlı məhsulların ölkəmizdə istehsalının yeni müəssisələrin yaradılması hesabına təşkilinin vacibliyini ön plana çəkir. Bu baxımdan kənardan ölkəyə təzə tərəvəz, makaron məmulatı, qənnadı, dərman vasitələri, tikinti materialları, məişət elektrik avadanlıqları, qaz, enerji və maye sayğacları kimi məhsulların gətirilməsi iqtisadi cəhətdən sərfəli deyildir. Həmin məhsulların daha aşağı qiymətlə ölkə ərazisində istehsalının təşkili innovasiyayönümlü iqtisadiyyatın inkişafı baxımından məqsədəuyğundur.

Tədqiqat işinin bu fəslində ölkələrarası enerji və nəqliyyat sahəsində əməkdaşlığın mövcud vəziyyəti ətraflı təhlil edilmiş, BTC, BTƏ, TANAP, TAP neft – qaz layihələrinin, neft emalı kompleksinin tikintisinin əhəmiyyəti göstərilmiş, Azərbaycanın Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizi ilə yük və sərnişin daşımalarının həcmi, quruluşu, bu prosesdə «İpək Yolu» nəqliyyat dəhlizinin başa çatmasından sonrakı dövrdə iki ölkə arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi perspektivləri göstərilmişdir. Azərbaycan-Türkiyə müştərək müəssisələrinin və holdinqlərinin müasir vəziyyəti ətraflı təhlil edilmiş, çoxsaylı ehtiyat mənbələri aşkara çıxarılmışdır.

Butunlukdə Azərbaycan –Türkiyə xarici və müştərək (birgə) müəssisələrin fəaliyyətinə qiymət verərkən aydın olur ki, 2005-2012-ci illərdə onların sayı 188,9%, həmin müəssisələr tərəfindən yüklənmiş malların və yerinə yetirilmiş işlərin (xidmətlərin) həcmi 3,5 dəfə, orada çalışan işçilərin sayı 142,5%, işçilərə hesablanmış əmək haqqı fondu -2,6 dəfə , orta aylıq əmək haqqı – 189,8% artmışdır. Həmin dövrdə bu müəssisələrdə çalışan əcnəbilərin sayı -133,2% artdığı halda,

onların orta aylıq əmək haqqı 2,4 dəfə çoxalmışdır ki, bu da yerli kadrların orta aylıq əmək haqqından 2,2 dəfə yüksək olmuşdur (cədvəl 3).

Türkiyə Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilən xarici investisiyalar prosesində də yaxından iştirak edir. Belə ki, 2010-cu ildə 2005-ci ilə nisbətən, Türkiyəni Azərbaycanda təmsil edən birgə və xarici investisiyalı müəssisələr tərəfindən ölkəmizin iqtisadiyyatına qoyulmuş xarici investisiyaların həcmi 153,3%; 2012-ci ildə 2010-cu ilə nisbətən onun həcmi 126,0% artmışdır.

Azərbaycan – Türkiyə xarici və müştərək müəssisələrinin işinin əsas göstəriciləri

İqtisadi fəaliyyət sahələri	Fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı, vahid				Yüklənmiş malların, yerinə yetirilmiş işlərin (xidmətlərin) həcmi, mln.manat				İşçilərin sayı (nəfər)			
	2005	2010	2011	2012	2005	2010	2011	2012	2005	2010	2011	2012
Cəmi , o cümlədən	286	278	255	340	710,5	465,5	617,6	2520	16153	10706	16129	23017
Kənd təsərrüfatı, ovçuluq, balıqçılıq və meşə təsərrüfatı	1	4	3	-	1,5	4,8	0,73	-	139	11	-	-
Sənaye	90	67	73	61	152,1	160	174	174,6	6913	3819	2895	3396
Tikinti	22	39	41	62	221,2	197,3	311,1	647,0	5584	2841	7494	12051
Ticarət, avtomobillərin və məişət məmulatlarının təmiri	115	107	87	110	36,4	33,7	50,1	56,3	1778	2642	4129	4688
Məhmanxana və restoran xidmətləri	6	10	7	12	0,4	0,6	11,8	76,8	136	102	225	330
Nəqliyyat, rabitə və anbar təsərrüfatı	21	9	5	30	285,0	39,4	58,6	1545,8	702	185	146	728
Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar və xidmətlər	16	10	-	6	9,6	15,7	-	0,87	156	134	-	20
Təhsil, peşə, elm və texniki fəaliyyət	8	15	14	30	1,2	3,1	4,1	8,3	145	726	783	1248
Səhiyyə və sosial xidmətlər	4	5	5	4	2,6	5,2	3,3	1,9	67	61	64	107
Digər kommunal və sosial xidmətlər	3	12	20	22	0,7	5,7	3,8	8,9	233	185	393	449
*) Xarici və müştərək müəssisələrin əsas göstəriciləri. 2010-2012-ci illər üzrə illik statistik məcmuələr.Bakı, 2011, s54-77; Bakı, 2013, s.60-78												

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən türk şirkətləri tərəfindən əsas kapitalla yönəldilən xarici investisiyaların həcmi dəyişmişdir. Bütünlükdə, 2005-2012-ci illərdə türk mənşəli xarici və müştərək müəssisələr tərəfindən Azərbaycan iqtisadiyyatına 1131,3 mln.man. xarici investisiya yönəldilmişdir. Nəticədə, 2005-ci ildə türk şirkətlərinin əsas kapitalla yönəldilən bütün investisiyaların tərkibindəki xüsusi çəkisi 5,8%, 2006-cı ildə 6,5% -ə çatmış. 2008-ci ildə 6,6% təşkil etmiş və son illərdə 3,4 - 4,1% arasında dəyişmiş və son illərdə sabit qalmışdır.

Araşdırmalar göstərir ki, Türk-Azərbaycan müştərək müəssisələri öz fəaliyyətlərinin nəticələrindən əldə etdikləri gəlirin bir hissəsini də əsas kapitalla yönəldirlər. Bu 2009-2012-ci illərdə daha çox olmuşdur. Bütün bunların nəticəsində müştərək müəssisələr tərəfindən əsas kapitalla yönəldilən investisiyaların həcmi 2012-ci ildə 2005-ci ilə nisbətən 159,7% artmışdır (cədvəl 4).

Cədvəl 4

Türkiyə və onu Azərbaycanda təmsil edən xarici və müştərək müəssisələr tərəfindən əsas kapitalla yönəldilən xarici investisiyalar *)

İllər	Xarici investisiyaların cəmi, mln.man	Ümumi həcmdəki xüsusi çəkisi, faizlə	Azərbaycanda Türkiyəni təmsil edən xarici və müştərək müəssisələr tərəfindən	
			Cəmi- xarici investisiya	2005-ci ilə nisbətən artım tempi, faizlə
2005	210,6	5,8	91,4	
2006	215,3	6,5	121,6	100,0
2007	168,0	5,9	93,9	133,0
2008	147,3	6,6	49,8	102,7
2009	55,9	3,4	61,5	54,5
2010	95,0	3,9	118,0	67,3
2011	106,3	4,1	70,3	129,1
2012	133,8	4,1	146,0	76,9
*) Cədvəl AR DSK –ın «Azərbaycanın statistik göstəriciləri» Bakı «Səda», 2012 s.401; Azərbaycan ticəti Bakı , «DSK», 2012 s.159-162 və Azərbaycan rəqəmlərdə.Bakı «DSK» , 2013 s. 96-134; Statistik məcmuələrinin məlumatları əsasında tərtib edilib hesablanmışdır.				

Burada maliyyə sahəsində iki ölkə arasında əlaqələrin vəziyyəti araşdırılmış, ayrı-ayrı türk maliyyə təşkilatlarının bu prosesdəki rolu göstərilmişdir.

Dissertasiyanın **«Azərbaycan - Türkiyə xarici iqtisadi əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsinin başlıca istiqamətləri»** adlı üçüncü fəslində xarici ticarət əlaqələri sahəsində imkanların genişləndirilməsi və Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişafında türk şirkətlərinin fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi yolları göstərilmişdir. Ölkələr arasında mövcud olan beynəlxalq iqtisadi əlaqələr çox sahəlidir və onların hər biri ölkənin iqtisadi inkişafında, xüsusilə dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyada mühüm rol oynayırlar. Başqa sözlə desək, səmərəli beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sistemi hər bir ölkənin iqtisadi siyasətinin prioritetlərindən biridir.

Hazırda beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin demək olar ki, 80 faizindən çoxu xarici ticarət əlaqələrinin payına düşür.

Son illər respublikamızda qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafı ÜDM-in neft amilindən asılılığını tədricən azaldır. Buna baxmayaraq, idxal edilən məhsulların sayı ixrac edilənləri dəfələrlə üstələyir. Bu fakt Türkiyə ilə xarici ticarət əlaqələrində də özünü büruzə verir. Azərbaycanın Türkiyə ilə idxal-ixracının strukturu əsaslı şəkildə təkmilləşdirilməlidir. Ölkəmizin XIƏ strategiyasının üzvü tərkib hissəsini dünyanın 12-ci, Avropanın isə 7-ci böyük iqtisadiyyatına sahib olan Türkiyə ilə inteqrasiyanın səmərələşdirilməsi, gömrük sistemində islahatlar və biznes mühitinin yaxşılaşdırılması ilə xarici iqtisadi əlaqələrdə iştirak edən subyektlərin sayının artırılmasına kömək göstərilməsi məsələləri təşkil edir.

Türkiyə ilə Azərbaycan arasında ticarət dövriyyəsinin həcmi 2015-ci ildə 10 mlrd, 2020-ci ildə isə - 20 mlrd. dollara çatacağı gözlənilir. Deməli, Azərbaycan XIƏ strategiyasına yenidən baxmalı və onun həyata keçirilməsi üçün kompleks tədbirlərin icrasına nail olmalıdır. Bu məqsədlə aşağıdakıların icrasına zərurət yaranmışdır:

- Xarici ticarətin sahə və əmtəə strukturunun diversifikasiyası (bu ən çox Azərbaycan-Türkiyə ticarət əlaqələri üçün daha xarakterikdir) və Azərbaycanın qeyri-neft sektoruna daxil olan müəssisələrinin beynəlxalq ticarət sistemində iştirak

mexanizminin təkmilləşdirilməsi. Bunun üçün emal müəssisələrinin sayının artırılması, onların innovasiya fəaliyyətinin əsaslı şəkildə yaxşılaşdırılması hesabına ixrac ediləcək məhsulların çeşidinin genişləndirilməsi vacibdir. Bu sahədə uğur qazanmağın bir istiqaməti də kiçik biznesin xarici fəaliyyətə qoşulmasına dövlət səviyyəsində şəraitin yaradılmasıdır. Fikrimizcə, respublikanın regionlarında kiçik və orta sahibkarların innovasiya aktivliyinin yüksəldilməsi xarici ticarətin strukturunun təkmilləşdirilməsinə imkan vermiş olacaqdır.

- KOS-ların ixracatda fəallığını artırmaq üçün onları vahid bir təşkilat altında birləşdirən və dünya bazarına istiqamətləndirən vahid idarəetmə qurumunun yaradılmasına ehtiyac duyulur. KOS-ların XİF-ni tənzimləyən və onlara ucuz maliyyələşdirmə mənbələrinin tapılmasında, yeni kadrların hazırlanmasında məqsədli innovasiya layihələrin işlənilməsi və tətbiqində əməli kömək göstərmək üçün iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə yaradılan Xarici Ticarət Şirkəti (XTŞ) təcrübəsinin respublikamızda istifadə edilməsi müsbət iqtisadi nəticələr verə bilər.

- Yüksək texnologiyalara və müasir menecment metodlarına əsaslanan məhsulların istehsalı, onların ixrac həcmnin və coğrafiyasının genişləndirilməsi. Dünya bazarında məhsullara olan tələbatın artması bazarda uzunmüddətli mövqe tuta bilən malların ixracını əsas hədəfə çevirmişdir.

Bu sahədə uğur qazanmaq üçün Türkiyədən gətirilən çoxsaylı məhsulların respublikanın regionlarında istehsalına nail olmaq üçün innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın inkişafına hər vasitə ilə şərait yaratmaq lazımdır.

Respublikamızın iri şəhərlərində və respublika tabeli rayon mərkəzlərində (iri regionunda) xüsusi iqtisadi zonaların, texnoparkların yaradılması, eləcə də sərhədyanı ticarətin inkişaf etdirilməsi, məşğulluq problemini həll etməklə yanaşı bazarda əmtəə tələbatının ödənilməsinə, idxalı əvəz edən, ixrac yönümlü məhsulların istehsalına təminat yaratmış olacaqdır. Azərbaycan ixracının neft amilindən asılılığını azaltmaq və dünya iqtisadi sistemində inteqrasiyanı dərinləşdirmək üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur:

- Milli iqtisadiyyatın qeyri-neft sahələrinin inkişaf etdirilməsi və dünya standartlarına uyğun idxal-ixrac əməliyyatlarının həyata keçirilməsi;
- Emal sənaye sahələrinin maddi-texniki bazasının əsaslı şəkildə yeniləşdirilməsi, modernləşdirilməsi və innovasiya aktivliyinin yüksəldilməsi hesabına ixracönlü məhsulların həcmnin və ixracının artırılması;
- Qeyri-neft sektoruna xarici investisiya qoyuluşunun genişləndirilməsi üçün münbit şəraitin yaradılması;
- Beynəlxalq təşkilatlar daxilində respublikanın strateji maraqlarının qorunması üçün təsirli tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- XIƏ-ni tənzimləyən və xarici ticarəti stimullaşdıran normativ-hüquqi aktların təkmilləşdirilməsi və onların ÜTT-nin tələblərinə uyğunlaşdırılması;
- Sənaye və kənd təsərrüfatı potensialı geniş olan regionlarda innovasiya fəaliyyətinin əsaslı şəkildə genişləndirilməsi hesabına ixrac imkanlarının artırılması;
- XIƏ-də iştirak edən sahibkarlıq subyektlərinin sayının artırılmasına köməklik göstərilməsi;
- Yüksək texnologiya bazarının əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirilməsi;
- Neft-qaz ixracından daxil olan gəlirlərin elmi-texniki tərəqqinin səviyyəsini müəyyən edən sahələrə (maşın və avadanlıq istehsalı, cihazqayırma, aqrar emal sənayesi, yüngül sənaye, neft-kimya və s.) yönəldilməsi.
- XIƏ-nin genişləndirilməsində beynəlxalq təcrübədə geniş istifadə edilən diversifikasiya modelindən əsaslı şəkildə yararlanması.

Beynəlxalq ekspertlərin fikrincə, XTƏ-nin inkişafına Ümumdünya Ticarət Təşkilatına (ÜTT) üzvlük müsbət təsir göstərir. Bu məqsədlə işdə Azərbaycanın ÜTT-yə daxil olmaq üçün imkanları araşdırılmış və qeyd edilir ki, ölkəmizin ÜTT-yə daxil olması üçün münbit şərait yaradılmamışdır. Bunun üçün ölkənin emal sənayesinin, bütünlükdə qeyri-neft sektorunun ixrac potensialı yüksək olmalıdır.

Bu gün Azərbaycanın daxili bazarında idxal edilən yüngül sənaye, kimya, neft-kimya, maşın, mexanizm, elektrik avadanlıqları, nəqliyyat vasitələri və s. hakim mövqedədir. Emal sənayesinin innovasiya aktivliyi, ixrac potensialı olduqca aşağıdır.

Belə bir şəraitdə Azərbaycanın ÜTT-yə daxil olması onun idxaldan asılılığını yüksəldəcək və nəticədə iqtisadi suverenliyinə mənfi təsir edəcəkdir. Hesab edirik ki, "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsi ölkənin qeyri-neft sektorunun ixrac potensialının əsaslı şəkildə güclənməsinə təminat verəcək, Azərbaycanın ÜTT-yə daxil olmaq imkanları artacaqdır. Ən başlıca şərt isə idxal və ixracın strukturunun Beynəlxalq Əmək Bölgəsində iştirakı imkanları çərçivəsində təkmilləşdirilməsidir. Milli iqtisadiyyat öz mövqeyini yalnız innovasiyaların kəşfi və tətbiqi yolu ilə qoruya və gücləndirə bilər. Yeni texnologiyaların tətbiqi əməli məqsədlərə nail olmağın ən səmərəli elmi metodudur. Ona görə də, idxal ilə ixracın strukturunun təkmilləşdirilməsi üçün idxalın təsir dairəsindən çıxmaq və ixrac imkanlarının artırılması məqsədi ilə dövlət perspektivdə milli mənafehlərin qorunması və səmərəli şəkildə reallaşdırılması naminə öz səylərini ölkə daxilində elmi-texniki və innovation proseslərin inkişafı üçün əlverişli şəraitin formalaşdırılmasına yönəltməlidir. Bu məqsədlə yaxın gələcəkdə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi çox vacibdir:

- Respublikamızda innovativ inkişaf modelinə keçidi sürətləndirmək üçün AMEA-nın Elmi İnnovasiyalar Mərkəzinin, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin həyata keçirəcəyi bundan sonrakı tədbirlər milli iqtisadiyyatın ETT-nin nəticələri və yeni texnologiyalarla təmin edəcək mexanizmin bütün həlqələrinin yaradılması, yeniliklərin transferi, istehsalata tətbiqi geniş vüsət almalıdır. Başqa sözlə inkişaf etmiş ölkələrdən, eləcə də Türkiyədən, respublikamızda istehsalı mümkün olan ərzaq məhsulları, xalq istehlakı məhsulları əvəzinə, texnologiyalar idxalına üstünlük verilməlidir.

- Bu vaxtadək xammal şəklində ixrac edilən neft və neft məhsullarının, pambığın, alüminium oksidlərinin, iri və xırda buynuzlu heyvan dərilərinin, kimya məhsullarının və digər yarımfabrikatların yeni yaradılacaq texnoparklarda emalının təşkil edilməsi və əmtəə şəklində ixrac olunması.

Ölkəmiz mövcud sənaye və resurs potensialı əsasında aşağıdakı istiqamətlərdə hazır məhsulların istehsalı və ixracı üzrə ixtisaslaşa bilər: neft maşınqayırma;

elektrotexnika və cihazqayırma; məişət texnikası; kimya və neft-kimya; yüngül sənaye; turizm, nəqliyyat və konsultativ injiniring xidmətləri. Bu sahədə türk şirkətlərinin iş təcrübəsindən, müştərək investisiya-innovasiya imkanlarından bəhrələnmək daha çox fayda verə bilər.

- Neft maşınqayırma və kimya sənayesinin ixrac potensialını artırmaq üçün milli standartların dünya standartlarına uyğunlaşdırılması olmalıdır.

- Ölkədən xammal ixracı məhdudlaşdırılmalı, hazır məhsul üzrə ixtisaslaşma yaxın və orta müddətli perspektivdə mühüm hədəfə çevrilməlidir. Bu istiqamətdə uğur qazanmaq üçün aşağıdakı tədbirlərin reallaşmasına ehtiyac duyulur:

- emal sənayesi sahələrinin innovativ inkişafı təmin olunmalı;
- rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalı mühüm hədəf olmalı;
- ixracın xüsusi çəkisinin artırılması strateji hədəfə çevrilməli;
- qabaqcıl texnologiyaların tətbiqi hər vasitə ilə dəstəklənməli və keyfiyyət amili ön plana çəkilməli;

- innovasiya infrastrukturunun yaradılması təmin olunmalı;
- ixracın stimullaşdırılması üçün işlək modelin formalaşdırılması məqsədilə dünya təcrübəsinə əsaslanan səmərəli dövlət proqramı qəbul edilməli;

- Azərbaycanı birbaşa investisiyalar üçün cəlbedici ölkəyə çevirmək və onun investisiya idxalı imkanlarının artırılması;

- İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT) çərçivəsində regiondaxili tarif və qeyri-tarif maneələrin ləğv edilməsi; bunun üçün dövlətlərarası razılaşmaların ratifikasiya edilməsi, üzv dövlətlərin xarici ticarət rejiminin daha da liberallaşdırılması, onların ayrı-ayrı regionları (iri şəhərləri) arasında ticarət-iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi;

- İƏİT-in reallaşdırdığı bütün layihələrdə tam Azərbaycanın iştirakı. Fikrimizcə, bu prosesdə ilk növbədə əsas diqqəti - elm fondu, sığorta təşkilatı, investisiya bankları, TMŞ və SMQ yaradılmasına yönəldilməlidir;

- Respublikamızın İƏİT ölkələri ilə əməkdaşlığının dərinləşdirilməsinin vacib istiqamətlərindən biri də regional azad iqtisadi zonaların yaradılmasıdır. Belə zonalar

Naxçıvan MR, Sumqayıt, Mingəçevir, Şirvan, Yevlax, Gəncə və digər şəhərlərdə təşkil edilə bilər;

- İƏİT ölkələrinin tam tərkibdə tranzit ticarət haqqında sazişə və üzv ölkələrin sahibkarları üçün viza rejiminin sadələşdirilməsi haqqında razılaşmaya qoşulması;

- İƏİT-in digər regional integrasiya qrupları ilə qarşılıqlı əlaqələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsində Azərbaycanın vasitəçi səlahiyyətlərində çıxış etməsinə nail olmaq.

Qeyri-neft məhsullarının ixracında Türkiyənin iştirakına qiymət verərkən aydın olmuşdur ki, o öncül mövqedə dayanmamışdır. Bu gəşahədə mövcud ehtiyatlardan səmərəli istifadə etmək üçün Azərbaycanın şəkər, yüngül sənaye, ərzaq məhsulları, toxuculuq, sement, tikinti materialları sahələrinin yaradılması və inkişaf etdirilməsində Türkiyənin təcrübəsindən geniş istifadə olunmalıdır.

Elektroenergetika, kimya sahələrində müştərək layihələrin həyata keçirilməsi, emal müəssisələrinin, sərbəst iqtisadi zonaların yaradılması sahələrində əməkdaşlıq üçün böyük imkanlar vardır. Qeyri-neft sənayesinin hər bir bölgənin rəqabət üstünlükləri nəzərə alınmaqla şaxələndirilməsi və inkişaf etdirilməsi, aqrar sektorun, onun emal sferasının yenidən qurulması və mütərəqqi texnologiyalar əsasında inkişafı idxalı əvəz edən və ixracıönümlü məhsullar istehsalına təminat yaratmaqla ərzaq təhlükəsizliyinin gücləndirilməsinə imkan verəcəkdir.

İstifadəsiz torpaqların dövriyyəyə cəlb edilməsi, kiçik fermer təsərrüfatlarının birləşdirilməsi, hazır məhsulun tədarükününtəkmilləşdirilməsi, vergi ödənişində Türkiyə və Kanada təcrübəsindən geniş istifadə edilməsi, lizinq yolu ilə fermerlərin kənd təsərrüfatı texnikalarından aşağı qiymətlə istifadə etmək imkanlarının artırılması, regionlarda innovasiya infrastrukturunun yaradılması, sabit və yüksək ixtisaslı kadr potensialının formalaşması və s. yüksək keyfiyyətli məhsulları istehsal etməklə yanaşı, idxaldan asılılığı azaldacaq, ixrac imkanlarının artırılmasına münbit şərait yaradacaqdır.

Kimya və neft-kimya sənayesinin yenidən qurulması prosesinə türk şirkətlərinin cəlb edilməsi və istehsalın restrukturizasiya və diversifikasiya olunması gələcəkdə

dərman vasitələrinin, sintetik tutucu maddələrin, bitki mühafizəsi üçün kimyəvi maddələrin, plastik kütlədən hazırlanan boru, plitə, şlanq lent və s. idxalının azalmasına və onların ixracının təşkilinə imkan verə bilər. Azərbaycan ərazisində yaradılan türk firmalarında investisiyaların bir yönümü yeni texnologiyaların gətirilməsi və onların qeyri-neft sektorunda istifadə olunması strateji rəqabət qabiliyyətini təmin edən amillərdən birinə çevrilə bilər.

Azərbaycan –Türkiyə XIƏ-nin səmərəliləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsinin başlıca istiqamətlərindən biri də intellektual, elmi və texniki potensialların daha da artırılması və ümumi elmi-texniki məkanın yaradılmasıdır. Bu sahədə uğur qazanmaq üçün aşağıdakıların icrasına nail olmaq vacibdir:

- * Elmi müəssisələr arasında əlaqələrin gücləndirilməsinin təşviq edilməsi;
- * Müştərək elmi-tədqiqat layihələrinin icrası, əldə olunan elmi, texniki-texnoloji nailiyyətlərin qarşılıqlı istifadə olunması və tətbiqi istiqamətində əməkdaşlığın genişləndirilməsi;
- * müştərək mədəniyyət və incəsənət qurumlarının yaradılması;
- * Rabitə və informasiya texnologiyaları sahəsində, eləcə də KİV arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin təşviq olunması;
- * səhiyyə, mədəniyyət, gənclər və idman sahəsində əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi;
- * Kənd təsərrüfatı və ərzaq təminatı sahəsində ikitərəfli əməkdaşlığın intensivləşdirilməsi;
- *Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramının icrasına uyğun bakalavr, magistr və rezidentura səviyyələri üzrə təhsil almaq üçün gənclərin Türkiyənin tanınmış ali məktəblərində təhsil almaq prosesinin intensivləşdirilməsi.

Tədqiqatın nəticələrinin ümumiləşdirilməsi əsasında aşağıdakı nəzəri-metodiki və əməli xarakterli tövsiyələr verilmişdir:

- Ölkə iqtisadiyyatının diversifikasiyasını genişləndirmək, xarici investisiyaların və mütərəqqi texnologiyaların istehsal prosesinə cəlb edilməsi, müasir menecment

formalarından istifadə məqsədi ilə Türkiyəni cəlb etməklə transmilli şirkətlərin və sənaye maliyyə qruplarının sayının artırılması;

- Respublikamızın regionlarında Türkiyə ilə xarici investisiyalı və müştərək müəssisələr X və MM-lərin şəbəkələrinin genişləndirilməsi və stimullaşdırılması məqsədi ilə əldə etdikləri gəlirin yeni texnika və texnologiya ilə təmin edilməsinə, innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsinə, yeni növ məhsulun mənimsənilməsinə sərf olunması;

- Elmi-texniki və iqtisadi xarakterli korporasiya yönümlü dövlətlərarası proqramların hazırlanması və həyata keçirilməsi istiqamətində səylərin artırılması;

- Milli iqtisadiyyata Türkiyə tərəfindən qoyulan investisiya – innovasiya layihələri üçün yeni sahələrin müəyyən edilməsi;

- Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun Naxçıvan MR-dək uzadılması onu nəqliyyat blokadasından çıxarmağa və Avrasiya məkanında iqtisadi əlaqələrinin daha az xərclə genişlənməsinə təminat yaratmış olacaqdır;

Türkiyə investorlarının Naxçıvan, Şamaxı, Şəki, Zaqatala və Lənkəran iqtisadi regionlarında dərman bitkilərinin tədarükü, qurudulması və satışı üzrə əməkdaşlığın genişləndirilməsi;

- Türkiyə şirkətlərinin yeyinti və yüngül sənaye sahələrində müştərək emal müəssisələrinin yaradılması istiqamətində səylərinin artırılmasına münbit şəraitin yaradılması;

- İki ölkə arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi nəticəsində maşınqayırma, elektrotexnika, kimya, əczaçılıq və s. sahələrin strukturunun keyfiyyətə dəyişdirilməsi, istehlak bazarının yüksək keyfiyyətli mallara təminatı və ixracat bazarının möhkəmləndirilməsi üçün məqsədli investisiya layihələrinin tətbiqinə nail olmaq;

- Türkiyənin otelçilik və turizm üzrə iş təcrübəsindən, bu sahədəki kadr hazırlığı sistemindən Azərbaycanın regionlarında və ali təhsil müəssisələrində istifadə edilməsi;

- İki ölkənin sənaye müəssisələri, elmi təşkilatları, ali təhsil ocaqları, regionnları arasında birbaşa əlaqələrin yaradılması hesabına transmilli korporasiyaların yaradılması;

- Türkiyə şirkətlərinin ölkəmizin zərərlə və aşağı rentabelli işləyən müəssisələrinə investisiya qoyuluşu üçün stimullaşdırıcı mexanizminin işlənilməsi;

- Azərbaycanın iri şəhərlərində qeyri-neft təyinatlı texnoparkların yaradılması, sosial təyinatlı obyektlərin (mehmanxana, aeroport, su təsərrüfatı və kanalizasiya sistemlərinin qurulması və s.) tikintisi üzrə türk şirkətlərinin təcrübəsindən istifadə edilməsi.

Dissertasiya işinin məzmunu əsas müddəaları, əldə edilmiş nəticə və təkliflər müəllifin dərc olunmuş aşağıdakı əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1. Qurbanov V.V. Azərbaycanın dünya integrasiya prosesinə qoşulmasının müasir vəziyyəti. Kooperasiya elmi-nəzəri jurnal №4 (31). Bakı, AKU, 2013, s.159-165
2. Qurbanov V.V. Türkiyə xarici və müştərək müəssisələrinin Azərbaycan iqtisadiyyatının innovativ inkişafında rolu. «Azərbaycanda yüksək texnologiyaların texniki-iqtisadi problemləri» mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları. Bakı, Az.Tİ , 2013, s.230-232.
3. Qurbanov V.V. Azərbaycan – Türkiyə investisiya əlaqələrinin mövcud vəziyyəti və onun yaxşılaşdırılması yolları AMEA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası №3. Bakı, «Elm», 2013, s.233-236.
4. Qurbanov V.V. Azərbaycan – Türkiyə xarici iqtisadi əlaqələrində formalaşan keyfiyyət dəyişiklikləri. AMEA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası №2, Bakı, «Elm» , 2013, s.224-228.
5. Qurbanov V.V. Azərbaycan-Türkiyə idxal –ixrac əməliyyatlarının təşkilinin təkmilləşdirilməsi AMEA-nın «Xəbərləri» İqtisadiyyat seriyası №4, Bakı, «Elm», 2013
6. Гурбанов В.В. Состояние и перспективы экономических отношений Азрбайджана на современном этапе его развития. Журнал «Нефть, газ и бизнес» №12, Москва, 2008, с.16-20

**Основные направления повышения эффективности и развития
внешнеэкономических связей Азербайджанской Республики с Турцией**

Резюме

Диссертационная работа состоит из введения, 3 глав, выводов и рекомендаций, списка использованной литературы.

Во введении обоснована актуальность темы диссертации, показана степень ее разработанности в экономических исследованиях, определен объект, сформулированы цели и задачи исследования. Показано теоретическое и практическое значение работы, новизна исследований, апробация полученных результатов.

В первой главе «Теоретико - методологические основы формирования внешнеэкономических связей в условиях глобализации» на основе изучения и обобщения трудов отечественных и зарубежных ученых раскрыта суть современной формы, методов и основных принципов внешнеэкономических связей, пути их развития, разработана система показателей, характеризующая их эффективность, а также изложены теоретические аспекты государственного регулирования межгосударственных отношений

Во второй главе «Анализ и оценка современного состояния организации внешнеэкономических связей Азербайджан – Турция» на основе многолетних статистических данных проанализированы формирование экспортно-импортных операций, сотрудничество в области отраслей энергетики и транспорта между двумя государствами, а также организации производственной кооперации и выявлены соответствующие резервы.

В третьей главе «Основные направления совершенствования и развития внешнеэкономических связей Азербайджан-Турция» рассматриваются вопросы расширения потенциальных возможностей между двумя государствами в области внешней торговли, а также указаны пути интенсификации деятельности турецких компаний в развитии ненефтяного сектора Азербайджана.

В заключении даны выводы и предложения, полученные в результате проведенного исследования.

Vasif Vaqif Gurbanov

The main directions of enhancing efficiency and economic relations development between Azerbaijan and Turkey.

Summary

This thesis consists of introduction, three chapters, conclusion, recommendations and references.

The introduction concerns the actuality of the theme, problem investigation level, purposes and tasks, object and subject, research methods and also comments on scientific innovation, practical meaning and approbation of the scientific work.

The first chapter, "Theoretical-methodological basis of foreign economic relations formation in globalization condution" based on study and generalization of native and foreign scientists' papers, reveals the essence of modern forms, methods and main principles of foreign economic relations, the ways of their development and also elaborates the system of indices, characterizing their efficiency and states theoretical aspects of state regulation of intergovernmental relations.

The second chapter "Analyses and estimation of contemporary state of organization of foreign economic relations between Azerbaijan and Turkey" on the basis of many years statistic data analyses reveals the formation of export-import operations, collaboration in energy , transport fields between two states and also organization of production cooperation and corresponding reserves were found out.

The third chapter "Basic directions of improving and development of foreign trade relations between Azerbaijan and Turkey" deals with the problems of expanding potential possibilities between two states in the field of foreign trade and also specifies the ways of activity intensification of Turkish companies in the development of Azerbaijan oil sector.

Outcomes and suggestions obtained as a result of carried out researches are given in the conclusion.

